

ДЕРЖАВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

©Свердан М.М., 2011

Державний кредит – обов'язкова й невід'ємна компонента у фінансовій системі кожної країни. В умовах ринкової економіки механізм державних запозичень є надзвичайно масштабним та динамічним. Державні позики у системі ринкових відносин мають значення не лише у вирішенні державних фінансових питань, але й відіграють вагомий роль для суспільства через доволі потужний вплив на мікроекономічне середовище. Таким чином визначається як фінансовий статус держави, так й обумовлюється комплексна фінансово-економічна ситуація в країні загалом [1].

В ході свого еволюціонування фінансова система України постійно створювала та вдосконалювала інститут державного кредиту. Вперше ідея запровадження власного ринково-орієнтованого механізму державних позик мала місце наприкінці 1990 р. у Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки (від 1.11.1990, № б/н). Ця ініціатива стала наслідком прийняття Декларації про державний суверенітет України (від 16.07.1990 р., №55-ХІІ) та Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» (від 3.08.1990 р., №142-ХІІ). За цими документами, в Україні активізуються у контексті оздоровлення грошово-фінансової системи процеси реформування та розбудови власної національної фінансово-бюджетної системи держави, в складі якої важливе місце займає державний кредит як об'єктивний та економічно аргументований з фінансових позицій елемент.

Динаміка державних позик в Україні дозволяє констатувати, що з самого початку мало місце безсистемне утворення та нагромадження боргу. Це відбувалося, зокрема, через: (1) залучення прямих кредитів Національного банку України, (2) надання гарантій українським підприємствам на іноземні кредити. Зазначене спонукало до прояву тенденції зростання ролі зовнішніх запозичень: на початок 1995 р. частка зовнішньої заборгованості у структурі державного боргу України становила 75%. Державні позики на внутрішньому ринку в цей час практично не здійснювались. Посилення зовнішньої боргової політики відбулося починаючи з другої половини 1994 р. – тривали не тільки тенденції попередніх років, але й активізувались зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями [2]. За цей період зовнішній борг зріс на 56%.

До того ж, однією з головних причин наявності державного кредиту в сучасних умовах є дефіцит бюджетних коштів. В Україні вперше в 1995 р. було здійснено фінансування дефіциту бюджету через реалізацію державної позики. Починаючи з цього часу, держава не здійснювала емісію грошових знаків для покриття бюджетної дефіцитності. Адже державний кредит є більш доцільною формою мінімізації (ліквідації) бюджетного дефіциту у порівнянні з грошовою емісією, наслідком якої є посилення інфляції. Втім, державні запозичення, мотивовані дефіцитом бюджету, автоматично зумовлюють інтенсифікацію процесу подальшого збільшення дефіцитності бюджету, що пов'язано з обставинами обслуговування і погашення державного боргу.

Доволі поширена форма державного кредиту – використання державою для фінансування своїх потреб коштів державного позичкового фонду. Однак, наслідок цього відбувається заміщення фінансових ресурсів кредитними, що є економічно недоцільним, оскільки провокує загострення фінансової кризи та посилення інфляції. Хоча, в Україні саме ця форма державного кредиту активно використовувалась через дефіцит державних фінансових ресурсів в межах бюджетної системи країни.

Ринково-трансформаційні перетворення в Україні розпочались на загальному фоні глибоких фундаментальних макроекономічних зрушень та диспропорцій. Макроекономічна інституційно-інфраструктурна розбалансованість спричинила гострий дефіцит бюджету та платіжного балансу, мотивуючи швидкий розвиток державного боргу. Внаслідок цього істотно інтенсифікувалась фінансова діяльність держави у залученні у досить вагомих обсягах позикових коштів – як

внутрішніх, так і зовнішніх.

Позики – це доволі швидкий для держави спосіб пошуку додаткових коштів, а старі борги погашати за рахунок нових запозичень. В Україні таких можливостей менше, ніж у багатьох країнах світу. Альтернативна проста й очевидна: позики слід здійснювати тоді, коли вони сприятимуть прискоренню зростання суспільства, а не вирішать тимчасові фінансові труднощі бюджету. Крім цього, пильніше треба ставитись до збільшення гарантованих кредитів (з формальною державною гарантією і неявних умовних державних зобов'язань, особливо – до зростання заборгованості державних підприємств) (табл. 1).

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України в 2004-2010 рр.*

Рік	Всього, млрд. \$	Державний борг			Гарантований борг		
		всього	внутрішній	зовнішній	всього	внутрішній	зовнішній
2004	16,096	9,992	1,184	8,808	3,521	0,182	3,339
2005	15,474	12,504	3,800	8,704	2,970	0,191	2,970
2006	15,950	13,092	3,289	9,803	2,858	0,191	2,857
2007	17,573	14,118	3,526	10,592	3,455	0,198	3,257
2008	24,599	16,973	5,801	11,172	7,626	0,260	7,366
2009	39,685	28,428	11,405	17,023	11,257	1,761	9,496
2010	54,289	40,629	17,793	22,836	13,660	1,737	11,924

*Складено на основі даних Міністерства фінансів України (на кінець року)

Простір для певного збільшення боргу в країні завжди існує, але тільки якщо ці гроші підуть на інвестиції в інфраструктуру. Хоча макроекономічні межі державних запозичень є жорсткими, а наслідки можуть бути жахливими [3].

За Бюджетним кодексом України, основна сума державного боргу не має бути вищою за 60% ВВП країни. Сьогодні державний борг в Україні становить понад \$56 млрд. (внутрішній борг – \$20 млрд., 35%; зовнішній борг – \$36 млрд., 65%), що становить $\approx 40\%$ ВВП. Гарантований борг є досить вагомим і в загальному обсязі державного боргу України складає $\approx 33\%$.

У випадку налагодженої системи й організації державного кредиту, управління боргом держава не відмовляється від можливості мобілізації додаткового фінансового фонду навіть в умовах збалансованого бюджету, коли фінансування суспільних потреб відбувається на основі впевненості у повному фінансовому благополуччі, хоча фактично розвиток йде на дефіцитній основі і за рахунок майбутніх поколінь. Це засвідчує позикова практика країн з розвинутою ринковою економікою. При цьому, кошти фонду державного кредиту не повинні впливати на величину поточних звичайних доходів бюджету держави. Недотримання цього може призвести до серйозних негативних наслідків. Неминучим результатом такої практики буде розлад фінансової та грошово-кредитної системи держави[4].

Механізм державних запозичень повинен сприяти вирішенню не тільки проблем, які існують у сфері державних фінансів України, але й наблизитись до розв'язання інших завдань українського народу в ході суспільної еволюції, забезпечуючи стабільність та стимулюючи процес соціально-економічного зростання у сприятливих макроекономічних умовах. Державний кредит не набув суспільного значення та визнання, не відіграючи в реальному житті для суспільства відчутної ролі – соціальної та економічної. Важливим є лише тягар державного боргу, який, постійно нагромаджуючись, непосильно покладається на суспільство, а особливо – на майбутні покоління.

1. Лютий І.О. Державний кредит та боргова політика України: монографія / І.О. Лютий, Н.В. Зражевська, О.Д. Рожко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 352 с. 2. Луїна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: Монографія / І.О. Луїна. – К.: Наук. думка, 2006. – 432 с. 3. Вахненко Т.П. Перспективні напрямки політики державних запозичень в Україні / Т.П. Вахненко // Економіка і прогнозування. – 2005. – №1. – С. 65-76. 4. Свердан М.М. Державні фінанси в Україні: стан, тенденції розвитку та перспективи реформування / Матеріали міжнародної проблемно-наукової міжгалузєвої конференції «Інформаційні проблеми комп'ютерних систем, юриспруденції, енергетики, економіки, моделювання та управління (ПНМК – 2010)» // Поступ в науку. Збірник наукових праць Бучацького інституту менеджменту і аудиту. – №6. – Т. 1. – Бучач. – 2010. – С. 145-149.